

Agnieszka LABUS
Politechnika Śląska
Wydział Architektury

ODNOWA MIAST W KONTEKŚCIE STARZENIA SIĘ SPOŁECZEŃSTW EUROPEJSKICH NA WYBRANYCH PRZYKŁADACH

Streszczenie. Jednym z kluczowych wyzwań, z którym powinny zmierzyć się miasta europejskie w XXI wieku, jest postępujący proces starzenia się społeczeństwa. Starzenie ludności może zagrozić zrównoważonemu rozwojowi miast, który stanowi jeden z głównych priorytetów Unii Europejskiej. Autorka podejmuje próbę określenia typów miast europejskich w kontekście zmian demograficznych oraz pokazuje na wybranych przykładach (studium przypadku), jakie działania służące odnowie miejskiej podejmowane są w miastach europejskich w kontekście starzenia się społeczeństwa. Niniejszy artykuł jest częścią powstającej pracy doktorskiej pt. „Starzejące się społeczeństwa europejskie XXI wieku w koncepcjach odnowy miejskiej” zrealizowanej na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej w Gliwicach pod kierunkiem Prof. dr hab. inż. arch. Zbigniewa J. Kamińskiego w latach 2009–2013.

Słowa kluczowe: starzenie się społeczeństwa, odnowa miast, miasta dynamiczne, miasta stabilne, miasta kurczące się.

URBAN RENEWAL IN THE CONTEXT OF AN EUROPEAN AGEING SOCIETIES ON SELECTED CASE STUDIES

Summary. One of the key challenges which need to face European cities in the twenty-first century is a progressive process of population ageing. The ageing of the population can threaten the sustainable development of cities, which is one of the main priorities of the European Union. The author attempts to determine the types of European cities in the context of demographic change and shows selected examples (case study) that the urban renewal measures are taken in European cities in the context of an ageing population. This article is part of the emerging doctoral dissertation, “Ageing European societies of the 21st century in urban renewal concepts” realized at the Faculty of Architecture, Silesian University of Technology under the direction of Professor. Assoc. Eng. Arch. Zbigniew J. Kaminski in 2009–2013.

Key words: ageing population, urban renewal, dynamic city, stable city, shrinking city.

1. Wstęp

W ostatnich 50 latach w Europie zauważono diametralny wzrost liczby osób powyżej 65 roku życia. Populacja europejska starzeje się w szybkim tempie. W 1960 roku osoby starsze stanowiły mniej niż 10% ludności, w 1980 roku około 15%, a w 2010 roku udział tej grupy wiekowej w populacji europejskiej wynosił ponad 20% [4]. Zjawisko to można wytłumaczyć zmianą stylu życia oraz wydłużeniem się życia ludzkiego i zmniejszoną ilością urodzeń. Wieloletnia edukacja, rozwój kariery zawodowej, szeroki dostęp do instytucji związanych z kulturą i rozrywką, możliwość łatwego podróżowania oraz wiele innych czynników składa się na nową konsumpcyjną rzeczywistość.

Proces starzenie się społeczeństwa przyjął skalę światową, o którym głośno mówi się w Europie i Ameryce. Podejmuje się krajowe działania mające na celu próbę dostosowania sytuacji społecznej, gospodarczej oraz przestrzennej do zmieniających się potrzeb społeczeństwa. Jednak największy potencjał tkwi w działaniach lokalnych związanych z odnową miast.

Starzenie się społeczeństwa i migracje stanowią dwa główne wyzwania dla większości krajów europejskich [6]. Warto zauważyć, że skala tych zjawisk różni się w zależności od kraju, miasta, regionu, ale na pewno wpłyną one na każdą sferę życia: rynek pracy, mieszkalnictwo, systemy ubezpieczeń społecznych, infrastrukturę, planowanie przestrzenne, edukację, budżety i finanse [1]. Najwyższy udział osób w podeszłym wieku w populacji odnotowuje się we wschodnich Niemczech, północno - zachodniej Hiszpanii, we Włoszech i w niektórych częściach Finlandii. Natomiast w Europie Środkowej i Wschodniej skutki starzenia się społeczeństwa są odsuwane w czasie ze względu na stosunkowo młody trzon społeczeństwa [1].

2. Wyzwania miast w kontekście starzenia się społeczeństw europejskich

Obecnie tempo starzenia się społeczeństwa uległo gwałtownemu przyspieszeniu i rzutuje na zagospodarowanie przestrzenne, które może mieć negatywne konsekwencje dla miast europejskich. W przyszłości zapewne zmieni się obraz człowieka starszego widzianego, jako biernego, pozbawionego aspiracji. Przyszłe pokolenia seniorów będą podejmowały różne działania i wyzwania, będą charakteryzowały się wysokimi aspiracjami życiowymi i aktywnym uczestnictwem w życiu społecznym i kulturalnym.

Większa liczba osób starszych w mieście generuje inne potrzeby niż obecnie – inny styl życia, większe oczekiwania związane np. z dostępnością do usług, edukacji, kultury, opieki medycznej itp. W związku z tym, traktując starzenie się społeczeństwa, jako wyzwanie dla miast XXI wieku, warto zwrócić uwagę na zagrożenia i szanse związane z tym procesem. Miasta nie są przystosowane do spełnienia potrzeb ludzi starszych, objawia się to:

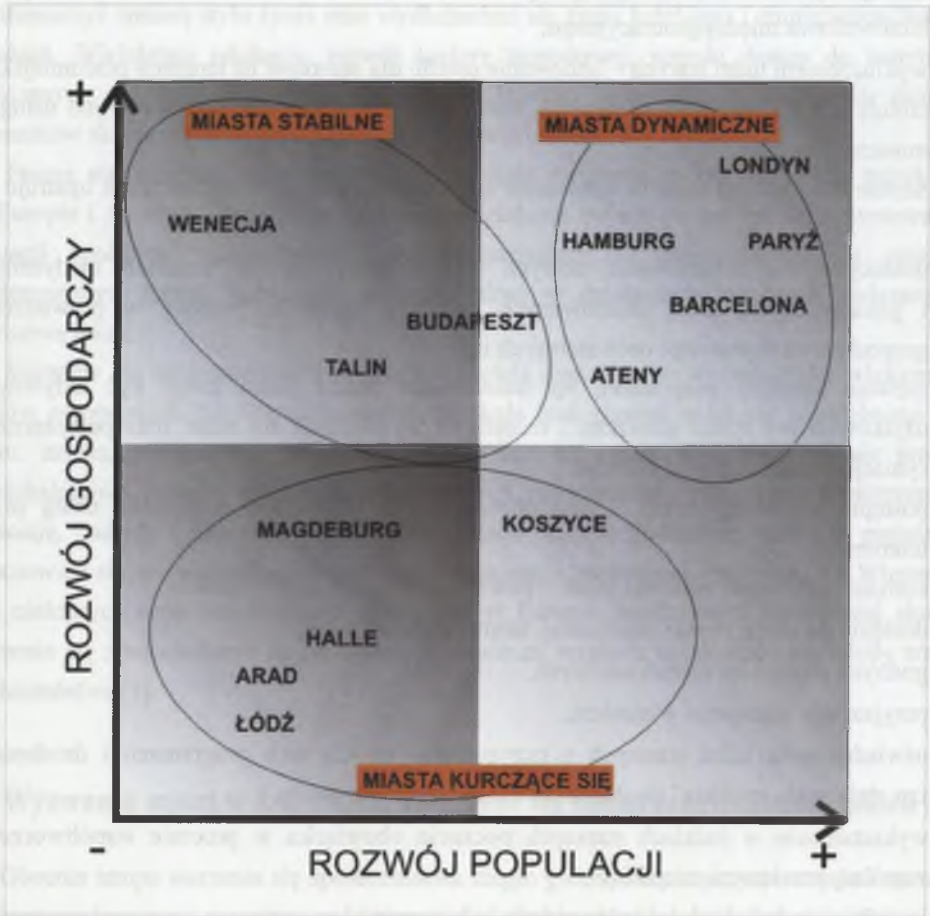
- brakiem w mieście atrakcji skierowanych do osób starszych,
- problemem z dostępnością do różnych funkcji w mieście – bariery architektoniczne, także brak odpowiednio dostosowanej komunikacji publicznej – problemy z dojazdem do funkcji usługowych w mieście,
- walką z wykluczeniem społecznym – sytuacja osób starszych wymaga zróżnicowanych działań przestrzennych, tj. przeprowadzki, budowa domów seniora, wsparcie budownictwa międzygeneracyjnego,
- wykluczeniem ludzi starych – budowanie osiedli dla seniorów na terenach przedmiejskich izoluje ich od reszty społeczeństwa oraz ogranicza dostęp do podstawowych usług w mieście.

Szanse dla rozwoju miast w kontekście zaspokojenia potrzeb osób starszych upatruje się w:

- a) potencjale dla powstawania nowych miejsc pracy, np. w centrach medycznych i geriatrycznych, usług skierowanych do osób starszych, pomocy w prowadzeniu gospodarstwa domowego osób starszych itp.,
- b) rozwoju lokalnej gospodarki, np. zamożniejsi ludzie starsi mogą być aktywnymi użytkownikami rynku mieszkań i receptą na wyludnianie się miast oraz polepszeniem sytuacji ekonomicznej w mieście,
- c) postępie technologicznym – całodobowa opieka medyczna, dostępność usług przez internet,
- d) szeroko rozumianej odnowie miast – powstanie nowych ofert w mieście:
  - dostępie do usług, opieki medycznej, terenów rekreacji itp.,
  - godnych warunków mieszkaniowych,
  - przyjaznego transportu w mieście,
  - uświadamianiu ludzi starszych o przygotowanych dla nich programach i działaniach tzn. działania „miękkie” (wolontariat, kursy komputerowe itp.),
  - wykształceniu w ludziach starszych poczucia obowiązku w procesie współtworzenia wspólnej przestrzeni miejskiej,
  - podnoszeniu świadomości i aktywizacja ludzi starszych.

Na przestrzeni lat zmieniało się podejście do pojęcia „odnowa miast”. Do lat 70. XX wieku realizowano głównie fizyczne podejście do odnowy miast, wdrażając czysto materialne inwestycje służące poprawie stanu technicznego podupadających części miasta. W latach 80. XX wieku podejmowano wysiłki, aby utrzymać lokalnych mieszkańców w dzielnicach, jednocześnie realizując tzw. fasadową odnowę w ramach, której nie udało się zwiększyć zatrudnienia mieszkańców w danej dzielnicy. Od lat 90. XX wieku mamy do czynienia z łączeniem działań fizycznych, ekonomicznych i społecznych w wybranych małych społecznościach, co definiowane jest, jako „zintegrowana odnowa miast”. Działania zintegrowane polegają na skupieniu działań na ludziach, łącząc działania remontowe

z przeciwdziałaniem bezrobociu, przestępczości i innym problemom w mieście. Dlatego istotne jest, aby problematyka ta rozpatrywana była nie tylko, jako fizyczne podejście do planowania miast (ulepszenie placów w mieście, ulic, usunięcie barier architektonicznych), ale jako poszukiwanie ładu zintegrowanego w mieście, który łączy zagadnienia ekonomiczne, środowiskowe i społeczne. Istotne jest rozwiązanie problemu w szerszym ujęciu rozwoju zrównoważonego.

Rys. 1. Pozycja wybranych obszarów miejskich w zależności od ich sytuacji demograficznej i gospodarczej.

Fig. 1. Item selected urban areas, depending on their demographic and economic situation.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: The impact of European demographic trends on regional and urban development. Synthesis report. Ministry of Interior, Budapeszt 2010.

3. Typologia obszarów miejskich w kontekście starzenia się społeczeństw europejskich

Starzenie się społeczeństwa jest tendencją dominującą w całej Europie, dotyka szczególnie kraje rozwinięte, w tym miasta. Jak podaje sprawozdanie Unii Europejskiej pt. „Miasta przyszłości”, zmiany demograficzne nie będą występowały w Europie z jednakową intensywnością, w związku z tym miasta powinny uświadomić sobie ich specyficzną sytuację i mieć świadomość, że prawdziwe wyzwania przyszłości mają ekonomiczne i społeczne przyczyny, czego skutkiem są zmiany demograficzne. Stąd niezwykle istotna w kontekście analizy zmian demograficznych jest analiza parametrów ekonomicznych.

W rzeczywistości podobne procesy demograficzne mogą wystąpić w miastach o różnych strukturach społeczno-ekonomicznych [11]. W celu zobrazowania tej sytuacji dokonano typologii obszarów miejskich, nie tylko według cech demograficznych, ale na podstawie złożonego podejścia obejmującego aspekt demograficzny i ekonomiczny, co pokazuje rys. 1.

Ze względu na stopień postępujących zmian demograficznych i pozycję ekonomiczną miasta europejskie dzielą się na trzy typy: dynamiczne, stabilne i kurczące się. Przedstawione zostały typy miast europejskich i kierunki polityki miejskiej w zależności od tempa procesu starzenia się społeczeństwa w tabeli 1.

Miasta dynamiczne to głównie duże miasta Europy Zachodniej, ściśle powiązane z gospodarką światową, zapewniające przyjazne otoczenie dla innowacji i działalności gospodarczej oraz atrakcyjne warunki życia, są to np.: Barcelona, Londyn, Paryż, Hamburg. Największym wyzwaniem dla tych miast jest stosowanie właściwych strategii integracji w odniesieniu do mniej wykwalifikowanych migrantów [8].

Z kolei miasta stabilne (np. Wenecja, Talin) mają silne zaplecze gospodarcze i nierosnącą lub stopniowo malejącą populację. W tej kategorii mieści się większość małych i średnich miast Europy. W tym przypadku stopniowe kurczenie się miasta nie musi prowadzić do poważnych trudności, a może się nawet okazać korzystne ze względu na malejącą gęstość zaludnienia w środowisku miejskim. Wyzwaniem dla tych miast jest stworzenie elastycznych strategii miejskich, które będą przystosowane zarówno do wzrostu, jak i spadku wielkości populacji oraz do zmian w składzie społeczno-ekonomicznym [8].

Miasta kurczące się charakteryzują się złożonymi tendencjami malejącymi, w których możliwe jest wystąpienie spadków demograficznych i spowolnienie gospodarcze. Te obszary miejskie są zazwyczaj zlokalizowane w środkowej i wschodniej części Unii Europejskiej, wschodniej części Niemiec (Magdeburg, Halle), Rumunii (Arad), a także we wschodnich regionach Polski i rejonie Łodzi oraz miastach województwa śląskiego, m.in. Ruda Śląska, Bytom, jednak zjawisko to zachodzi również w niektórych peryferyjnych obszarach Europy Zachodniej, np. południowej części Włoch, północnej Anglii, północnej Skandynawii itp. Miasta te muszą skoncentrować się na strategiach redefiniowania i odnowienia swoich

podstaw gospodarczych, ponieważ tendencje malejące mogą spowodować wystąpienie: negatywnej spirali zmniejszających się przychodów z lokalnych podatków, malejącego popytu na towary i usługi, likwidacji miejsc pracy, zmniejszonej podaży pracy i ograniczenia inwestycji, co może przynieść ogólny spadek ich atrakcyjności. Dodatkowo spadek populacji przyczynia się do większej liczby pustostanów, likwidacji sklepów i biur, co z kolei obniża wartość kapitałową budynków. Mniejsza liczba użytkowników infrastruktury publicznej może spowodować wzrost kosztów w przeliczeniu na jednego mieszkańca; możliwe jest nawet zamykanie szkół, bibliotek itp. [8].

Tabela 1

Kierunki polityki miejskiej w aspekcie starzenia się społeczeństwa w typologii miast europejskich

Typologia miast	Starzenie się mieszkańców a wpływ migracji	Kierunki polityki miejskiej
Dynamiczne	spowolniony proces starzenia się społeczeństwa – ogół mieszkańców coraz starszy	<ul style="list-style-type: none"> – zachowanie terytorialności i spójności społecznej w przestrzeni miejskiej, – zmiana sposobu myślenia o mieście.
Stabilne	stabilny proces starzenia się społeczeństwa	<ul style="list-style-type: none"> – elastyczne strategie miejskie, – redefiniowanie środowiska miejskiego, transportu w mieście, usług ukierunkowanych na nowe potrzeby.
Kurczące się	szybki proces starzenia się społeczeństwa – proces odwracalny (przejście do miasta stabilnego lub dynamicznego)	<ul style="list-style-type: none"> – dostosowanie infrastruktury ze względu na mniejszą liczbą mieszkańców – osiągnięcie nowej równowagi na mniejszą skalę, – łączność z dużymi ośrodkami miejskimi w celu wzmocnienia dostępu do wysokiej jakości usługi.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *The impact of European demographic trends on regional and urban development. Synthesis report*, Ministry of Interior, Budapeszt 2010

4. Studium przypadku

W celu zobrazowania działań służących odnowie miast w kontekście starzenia się społeczeństwa w poszczególnych typach miast wybrano trzy przykładowe miasta dla każdego z typów, są to:

- miasta dynamiczne na przykładzie Barcelony (Hiszpania),

- miasta stabilne na przykładzie Wenecji (Włochy),
- miasta kurczące się na przykładzie Sangerhausen (Niemcy).

4.1. Barcelona – miasto pieszych

Barcelona, zaliczana do obszarów miejskich o dynamicznym rozwoju, prowadzi politykę miejską ukierunkowaną na odnowę miasta w kontekście starzenia się społeczeństwa, uczestnicząc w globalnym projekcie Age Friendly Cities¹, który ma na celu zmianę sposobu myślenia o mieście w kontekście dostosowania go do potrzeb ludzi w każdym wieku. Barcelona jako uczestnik program Age Friendly Cities, przeprowadziła badania dotyczące codziennego życia i doświadczeń osób starszych, ze szczególnym uwzględnieniem ośmiu obszarów zainteresowania, m.in. transportu publicznego, przestrzeni miejskich, zabudowy mieszkaniowej, budowania relacji międzypokoleniowej poprzez wspólne użytkowanie przestrzeni miejskiej itd. [5].

Obecnie Barcelona uznawana jest za jedno z miast, w których żyje się najwygodniej i po którym łatwo się poruszać. Zmiany, które wprowadzono w mieście w celu dostosowania go do potrzeb mieszkańców, miały charakter planowy, dla których hasłem przewodnim było: nie – dla samochodów, tak – dla pieszych. Nie było to proste wyzwanie, ponieważ Barceloną zamieszkuje zbliżona do Warszawy liczba ludzi, przy trzykrotnie mniejszej powierzchni. Brakowało także otwartych terenów i parków. Przestrzeń publiczna ograniczona była właściwie jedynie do ulic. Nie było miejsc przyjaznych dla pieszych i osób starszych. Każda wolna powierzchnia zawładnięta była przez parkujące samochody, które dla osób starszych i niepełnosprawnych stanowiły bariery nie do pokonania. W latach 60. i 70. XX wieku rozpoczęły się inwestycje, których celem było odzyskanie i stworzenie nowej przestrzeni publicznej. Obszary te zostały zamknięte dla ruchu kołowego i obsadzone drzewami. Stanowią one miejsce spotkań i integracji mieszkańców okolicznych domów, a osoby starsze lubią tam spędzać czas.

Poprzez budowę parkingów podziemnych udało się odzyskać także większe przestrzenie. Zostały stworzone parki, pomimo że trudno było znaleźć na nie miejsce w tak zaludnionym mieście. W ramach odnowy miejskiej wybudowano budynki użyteczności publicznej, np. biblioteka, pozbyto się też barier architektonicznych, takich jak np. drogi szybkiego ruchu, dzielące miasto na części. Zlikwidowano je, dzięki czemu powstały duże otwarte obszary wyłącznie dla pieszych, łączące przestrzenie niegdyś rozdzielone. Poprawiono jakość

---

¹ Projekt „Global Age Friendly Cities” (tzn. miasta przyjazne ludziom w każdym wieku) został stworzony przez Światową Organizację Zdrowia. Idea ta bazuje na angażowaniu miast w poszczególnych krajach w tworzenie społeczności przyjaznych wszystkim, bez względu na wiek, a więc również seniorom. Obecnie większość starszych osób zamieszkuje tereny wiejskie, jednak ciągle postępujące procesy urbanizacyjne sprawiają, że sytuacja powoli się odwraca i również duże miasta zamieszkiwane są przez coraz większą liczbę osób starszych.

przestrzeni publicznej. Zadbano o wygląd krawężników, jako najczęściej powtarzającego się detalu architektonicznego w mieście. Zwrócono uwagę na to, aby inne elementy małej architektury, jak np. wejścia do przejść podziemnych, nie zdominowały przestrzeni.

Głównym celem odnowy miasta było udostępnienie go całemu społeczeństwu, stworzenie przestrzeni niedyskryminującej, w której każdy może uczestniczyć, przestrzeni przyjaznej dla osób w każdym wieku zgodnie z programem organizacji WHO. Z udogodnień chętnie korzystają ludzie starsi, matki z dziećcami wózkami czy osoby chwilowo pozbawione normalnej sprawności.

4.2. Wenecja – ogrody Alzheimera

Wenecja, należąca do miast stabilnych, charakteryzuje się silnym zapleczem gospodarczym na tle starzejącej się populacji, gdyż ponad 25% mieszkańców Wenecji to osoby starsze. Jeśli ta tendencja się utrzyma, osoby starsze będą stanowić jedną trzecią populacji zabytkowego miasta. W związku z tym władze prowadzą politykę ukierunkowaną na dostosowanie miasta do potrzeb osób starszych. Wenecja ze względu na uwarunkowania i położenie posiada wiele miejsc, które mogą być niedostępne dla osób w podeszłym wieku, tj. mosty, wąskie alejki, które stwarzają bariery trudne do pokonania. Starsi weneccjanie zazwyczaj mieszkają w dużych powierzchniowo mieszkaniach, które nie odpowiadają ich potrzebom. Mieszkania są drogie w utrzymaniu, a powierzchnia zbyt duża [3].

Ważnym zjawiskiem jest przeprowadzanie się duże liczby emerytów z całego świata do Wenecji, nie tylko ze względu na włoski styl życia, ale ze względu na podatki. Ponieważ dochody i zyski są opodatkowane zaledwie 12,5% w porównaniu do innych krajów europejskich, gdzie podatek może wynosić nawet do 40%. Niskie podatki przyciągają innych Europejczyków do przejścia na emeryturę we Włoszech zamiast we własnym kraju. W związku z tym miasto, chcąc się rozwijać, a tym samym przyciągać nowych emerytów, którzy generują nowe rynki i miejsca pracy, prowadzi działania ukierunkowane na dostosowanie miasta do potrzeb najstarszej grupy mieszkańców. Jednym z takich działań jest oferowanie przez miasto karty rabatowej dla seniorów o nazwie – „Diamentowa Karta”, która ma na celu pomóc osobom starszym w płaceniu za podstawowe towary i usługi w Wenecji, np. w sklepie spożywczym, aptece oraz w wielu innych punktach usługowych w mieście [3].

Ze względu na nietypowy charakter miasta (usytuowanie na wodzie) osoby starsze mają ograniczoną mobilność. Przemieszczać się można głównie pieszo lub łodzią, a w podeszłym wieku może to być utrudnione. Władze lokalne Wenecji starają się udostępnić wszystkie miejsca osobom starszym i niepełnosprawnym, usuwając w mieście bariery architektoniczne, a w ramach projektu odnowy miejskiej pod nazwą „Apriamo i muri” [2], gmina Wenecja realizuje działania na rzecz transformacji i rewitalizacji dzielnic, pomagając w usprawnieniu warunków socjalnych i mieszkalnych w niektórych obszarach miasta. Program realizował ważne projekty skierowane w szczególności do: dzieci, osób starszych, studentów, więźniów

oraz byłych więźniów. Odpowiadając na potrzeby starzejącego się społeczeństwa, w ramach programu zaproponowano utworzenie domów opieki dla osób starszych oraz ośrodków pomocy społecznej (dzienne i nocne), a także zapewnienie pomocy w nagłych wypadkach, dystrybucja żywności, punkty informacyjne oraz liczne społeczne i kulturowe usługi. W ramach programu zostały otwarte ważne usługi, tj. biblioteki publiczne i punkty internetowe. Wiele działań odbyło się w odniesieniu do społecznego i kulturowego życia dzielnicy poprzez wspieranie społecznych interwencji na terenie miasta. Osobom starszym zaoferowano usługi leczenia domowego, w tym „ogrody Alzheimera”, specjalnie zaprojektowane przestrzenie, które są jednym ze specyficznych obszarów promujących zdrowie. Jest to forma ogrodnictwa, która spełnia funkcję terapeutyczną dla osób starszych cierpiących na m.in. chorobę Alzheimera. Ogrody zostały zaaranżowane w celu zapewnienia bezpiecznego środowiska dla pacjentów i stymulującego ich bodźce zmysłowe związane z ogrodami i ogrodnictwem. Mają na celu wywołanie wspomnień w ramach terapii.

4.3. Sangerhausen – osiedla tętniące życiem

Sangerhausen jest miastem we wschodniej części Niemiec, posiada długą tradycję w górnictwie i przemyśle ciężkim. W związku ze spadkiem liczby ludności miasto kurczy się, czego efektem jest duża liczba pustostanów. Konieczne było znalezienie nowych sposobów wzmocnienia terenów mieszkaniowych. Zidentyfikowano cechy w każdym obszarze oraz dokonano podziału na rozbiórkę, remont i budowę nowego. Koncepcja odnowy miejskiej w Sangerhausen ukierunkowana była na zaprojektowanie nowoczesnych i atrakcyjnych obszarów miejskich oraz na poprawę jakości usług i podniesienie jakości życia dwóch grup docelowych: osób starszych i rodzin z małymi dziećmi. Usługi te oferowane były przez tereny sąsiedzkie i lokalne centra. We wszystkich projektach budowlanych duży nacisk został położony na kwestie dostępności miejsc dla wózka inwalidzkiego [9]. Punktem wyjścia do przebudowy miasta w kontekście zagospodarowania miejskiego była ocena istniejących terenów (ocena mikrolokalizacji). Metoda ta pozwoliła zwrócić uwagę na atrakcyjność domów i miejsc oraz zbadanie wzorców rynkowych najmu i struktur społecznych, a także stanu samych budynków. Czynniki te stanowiły podstawę modernizacji tych części miasta, które miały potencjał rozwojowy i ich użytkowanie było opłacalne, a także rozbiórkę tych nieopłacalnych i ewentualną budowę nowych obiektów. Celem była nie tylko konsolidacja poszczególnych części miasta, ale także wzmocnienie lokalnej społeczności. W ten sposób miasto Sangerhausen próbowało podnieść rangę terenów mieszkalnych i pomóc im dostosować się do zmian demograficznych w tym procesie starzenia się społeczeństwa. Koncepcja odnowy miejskiej koncentrowała się na trzech strategiach:

- rekonstrukcji i poprawie wizerunku architektonicznego miasta,
- modernizacji i stworzeniu dostępnej przestrzeni miasta,
- udziału mieszkańców Sangerhausen w działaniach projektowych.

Ponadto miasto Sangerhausen uczestniczyło w międzynarodowej wystawie budownictwa IBA Urban Redevelopment 2010 [7] zorganizowanej przez Rząd Kraju Związkowego Saksonii-Anhalt, która łączyła siły urbanistów, architektów, obywateli i przedstawicieli polityki oraz administracji. W ramach IBA 2010 zaproponowano i opracowano koncepcje odnowy dziesięciu miast we wschodnich Niemczech tematem wiążącym te projekty były zmiany demograficzne i strukturalne miast. Każde miasto zaproponowało własny temat i opracowało własną koncepcję rozwoju. Najwybitniejszym projektem zrealizowanym w ramach IBA w mieście Sangerhausen jest centrum zachodniej części osiedla Am Bergmann. Osiedle to pochodzi z lat 50. XX wieku i reprezentuje styl socjalistyczny, gdzie cztery budynki zostały odnowione zgodnie z zasadami konserwacji zabytków. Głównym celem była poprawa komfortu życia, na przykład poprzez dobudowanie wind i dostosowanie budynków do potrzeb osób starszych i niepełnosprawnych, ale zachowując jak najwięcej z oryginalności tych budynków. Wprowadzono innowacyjny system zaopatrzenia w energię za pomocą energii słonecznej i odzyskiwania ciepła, przyczyniając się do zmniejszenia kosztów energii. Odpowiadając na potrzeby starzejącego się społeczeństwa, wybudowano wielopokoleniowy dom w południowej części osiedla. Zapewniono dojazd wózkami do mieszkań – inwalidzkim dla osób starszych i dziecięcym dla młodych rodzin. Budynek zaprojektowano we współpracy z przypuszczalnymi najemcami w sąsiedztwie powstało, tzw. centrum informacji, służące pomocą ludziom w każdym wieku. Na ścieżce Othaler, pochodzącej z końca lat 80. XX w. IBA postanowiła skupić się na utworzenie lokalnego centrum przede wszystkim dla osób starszych. Pomysł ten opracowało stowarzyszenie mieszkaniowe i publiczne instytucje opieki społecznej. Celem było umożliwienie starszym mieszkańcom pozostanie w swoich domach jak najdłużej i walka z wykluczeniem społecznym.

Kolejnym projektem było stworzenie placów lokalnych pod nazwą „Kumpel²-Platze” zainicjowane przez obywateli. Zostały one zaplanowane wspólnie przez miasto, mieszkańców oraz architektów krajobrazu. Nazwa placów jest grą słów dotyczącą przeszłości Sangerhausen jako miasta górniczego, natomiast funkcją placów jest rola miejsca spotkań zarówno dla młodych ludzi, jak i starszych. Pierwszy placik zlokalizowano w zachodniej części osiedla i został otwarty w 2007 roku, kolejny w 2008 na ścieżce Othaler. Stworzono także, w wale pod placem, miejsce pamięci, w którym dokumentowane są historia i bieżące wydarzenia w mieście [9].

---

² Niem. „Kumpel” oznacza zarówno górnika, jak i przyjaciela.

5. Wnioski i rekomendacje

Miasta europejskie dostrzegają wyzwanie, jakim jest starzenie się społeczeństwa, proponując udział w różnych projektach i programach europejskich w celu przeciwdziałania negatywnym skutkom tego zjawiska, np. „Global Age Friendly Cities”, opracowany przez WHO.

Miasta dynamiczne jako pierwsze zwróciły uwagę na problem starzenia się społeczeństwa, w związku z tym opracowują strategie, realizując ideę dostosowania miast do potrzeb osób w każdym wieku (Age Friendly Cities), już dzisiaj widać efekty tych działań. Na przykładzie Barcelony można zauważyć, że odnowa miast ukierunkowana jest na ograniczenie ruchu samochodowego w mieście i uczynienia go przyjaznym dla pieszych, poprzez usunięcie samochodów z głównych przestrzeni publicznych. Ponadto bardzo ważną rolę w dużych miastach europejskich odgrywa aspekt zieleni [10], która pozytywnie wpływa na mieszkańców, niezależnie od wieku. Zieleni powinna wypełniać nawet niewielkie przestrzenie publiczne, które są w pobliżu miejsc zamieszkania. W polityce miast dynamicznych konieczna jest ścisła współpraca pomiędzy sektorem zdrowia, budownictwa, inżynierii lądowej, planowania i innymi zainteresowanymi sektorami w kontekście zdrowej polityki miejskiej, tak aby promować zdrowie wszystkich mieszkańców, ze szczególnym uwzględnieniem osób starszych i niepełnosprawnych.

Miasta stabilne, które zauważają problem starzenia się społeczeństwa i charakteryzują się dość silnym zapleczem gospodarczym, odnowę miast upatrują w elastycznym podejściu do kształtowania i odnowy przestrzeni miejskich. Na przykład w Wenecji w ramach programu odnowy miejskiej realizowane są działania ukierunkowane na różne grupy społeczne. W kontekście osób starszych istotne jest znalezienie nowych form przestrzeni (tzw. ogrody Alzheimera), aby stać się konkurencyjne wobec innych obszarów miejskich i przyciągnąć ludzi starszych do tych miast.

Z kolei miasta kurczące się, które poprzez restrukturyzację przemysłu znajdują się, najtrudniejszej sytuacji w porównaniu z pozostałymi typami miast, jeśli nie podejmą żadnych działań, grozi im utrata zdolności funkcjonowania. Miasta te muszą na nowo stać się atrakcyjne, aby zahamować odpływ mieszkańców, a zarazem zwrócić uwagę na potrzeby najstarszej grupy mieszkańców, którzy w tych miastach pozostają. Odnowa miast powinna być ukierunkowana na zbudowanie mocnych fundamentów, tak jak w przypadku miasta Sangerhausen, które swój nowy wizerunek ukierunkowało na rozwój mieszkalnictwa poprzez stworzenie nowych form mieszkaniowych w odpowiedzi na potrzeby osób starszych, tj. osiedla międzypokoleniowe oraz stworzenie przestrzeni publicznych integrujących młodych ze starszymi mieszkańcami w celu przeciwdziałania alienacji i wykluczeniu społecznemu.

Powyższe analizy pokazują, że obszary miejskie będące na różnym poziomie rozwoju ekonomicznego powinny skoncentrować uwagę na aspekcie zmian demograficznych, w tym

starzenia się społeczeństwa, które w istotny sposób wpływa na sposób ich odnowy poprzez [11]:

- realizację lokalnych programów,
- generowanie nowych rynków pracy (usługi dla starzejącego się społeczeństwa),
- zapewnienie nowych i ulepszonych usług lokalnych z myślą o następnych pokoleniach osób starszych (usługi społeczne, zdrowotne, infrastrukturalne itp.),
- zachęcenie do powstawania mieszanych dzielnic mieszkaniowych pod względem wieku i składu społecznego (osiedla wielopokoleniowe),
- wzmacnianie społecznego kontekstu poprzez działania integrujące młodych i starszych oraz wspierające rodziny z dziećmi w celu ich pozostania w miastach,
- zapewnienie bezpieczeństwa i ochrony środowiska miejskiego w celu obniżenia segregacji przestrzennej i podniesienie jakości życia wszystkich pokoleń.

Bibliografia

1. Ageing, housing and urban development. OECD, Paris 2003.
2. Broszura promocyjna programu Apriamo i muri presentation of the urban and social re-qualification project in the district 2”, Wenecja 2005, [www.comune.venezia.it/flex/cm/pages/...php/L/IT.../BLOB:ID=6921, dostęp: 12.01.2012].
3. DeMartino A., Kent J., Mallette D.: Venice: An Aging City, Worcester Polytechnic Institute, Wenecja 2008.
4. Giertych M.: Prognoza demograficzna ONZ z 2010, Opoka kwiecień 2010, [[http://www.obnie.pl/index.php?option=com_search&areas\[\]=content&searchphrase=all&searchword=Maciej+Giertych](http://www.obnie.pl/index.php?option=com_search&areas[]=content&searchphrase=all&searchword=Maciej+Giertych), dostęp: 13.03.2012].
5. Global Age-friendly Cities: A Guide, World Health Organization, Genewa 2007.
6. Krajowy Punkt Kontaktowy URBACT II, „Projekty URBACT II z udziałem polskich partnerów – podsumowanie rezultatów”, European Union 2011.
7. Program podróży studialnej dla Grupy Roboczej ds. Polityki Miejskiej do Saksonii-Anhalt – IBA Urban Redevelopment 2010, Katowice 2011.
8. Raport „Miasta jutra. Wyzwania, wizje, rozwiązania”, Unia Europejska. Polityka Regionalna, 2011, [http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/citiesoftomorrow/citiesoftomorrow_summary_pl.pdf, dostęp: 17.02.2012].
9. Strona internetowa IBA 2010 Saxony-Anhalt, <http://www.iba-stadtumbau.de/index.php?iba2010-en> [dostęp: 02.04.2012].

